

bunların bir kısmı şöhret bulmuştur. İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037) *Elfiyye (Urcuze) fi't-tib*, İbn Mu'tî (ö. 628/1231) ve İbn Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274) nahve dair meşhur elfiyyeleri, İbnü'l-Verdî'nin fıkıhla ilgili *el-Behcetü'l-verdiyye* siyle rüya tabirine dair *el-Elfiyyetü'l-verdiyye*'si, Zeynüddin el-İrâkî'nin *Elfiyye fi garibi'l-Kur'ân*'ı, *el-Elfiyye fi's-siyer*'i (*Nazmü'd-dürrer veya ed-Dürrerü's-seniyye*) ve hadis usulüne dair meşhur *el-Elfiyye*'si, Muhibbüddin İbnü's-Şihne'nin ferâizle ilgili *el-Elfiyye*'siyle fıkıh ve diğer ilimlere dair çeşitli elfiyyeleri (Sehâvî, X, 5; krş; Brockelmann, GAL, II, 178-179), Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî'nin fıkıh usulüne dair *en-Nübzetü'l-elfiyye*'si, İbnü'l-Cezerî'nin *el-Elfiyyetü't-tayyibe*'si (*Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâ'âtî'l-âşr*), Ebü'l-Bekâ Muhammed b. Ali b. Halef el-Ahmedî'nin *Elfiyye fi'l-âraz*'u, yine aynı müellifin mantık ilmine dair *el-Elfiyye fi nazmi İsâgüci*'si, Süyûtî'nin *Elfiyye fi muştalâhi'l-hadîş*'i (*Nazmü'd-dürrer ft 'ilmi'l-eser*), İbrâhim b. Muhammed el-Halebî'nin *el-Elfiyye fi'l-me'ânî ve'l-beyân*'ı, Dâvûd-i Antâkî'nin *Elfiyye fi't-tib* ve Kutbüddin el-Bekrî'nin (ö. 1162/1749) *Elfiyyetü't-taşavvuf*'u (*el-Elfiyyetü'l-vefiyye li's-sâdeti's-şâfiyye*) bu türün belli başlı eserleridir.

Bunlardan İbn Mu'tî ile İbn Mâlik et-Tâî'nin eserleri Arap gramerine dair yazılmış elfiyyelerin ilki ve en ünlüleri olup daha sonraki elfiyye yazarları bunları örnek almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi*, X, 5; *Keşfü'z-zunân*, I, 62-63, 151-157; Ahmed Rifat (Yağlıkçı-zâde), *Lugat-ı Târhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299, I, 244; Serkîs, *Mu'cem*, I, 233-234, 245-246, 283, 1075; II, 1318; Brockelmann, GAL, I, 159-160, 359-362, 366-367; II, 78, 176, 178-179, 394, 459; *Suppl.*, I, 521-525, 530-531, 823; II, 70, 175, 177, 188, 274, 417; *İzah-ı hu'l-meknân*, I, 119-121; Ronart, CEAC, s. 32-33; Dihhudâ, *Lugâtname*, V, 58.

ABDÜLBAĞI TURAN

el-ELFİYYE

(الألفية)

İbn Mâlik et-Tâî'nin

(ö. 672/1274)

Arap gramerine dair nazım eseri.

Arap dili ve edebiyatının en büyük sularından biri olan İbn Mâlik bu eserini, daha önce yazdığı 2794 beyitlik *el-Kâfiyyetü's-şâfiyye* adlı kitabından özetle-

diği için eser *el-Hulâsatü'l-elfiyye* olarak da bilinir. *el-Elfiyye* hacminin küçüklüğüne rağmen ifadesinin kolay ve üslûbunun akıcı olması sebebiyle sahasının en önemli eserlerinden biri kabul edilmiştir. Bir mukaddime ile seksen kadar bab ve fasıldan meydana gelen eserin bazı fasılları daha kısa olup bunların çoğunun başlıkları yoktur. *el-Elfiyye*'den sonra yazılan nahiv kitaplarının ekserisi onun tertibini aynen benimsemiştir. *el-Elfiyye*, İbn Mu'tî'nin (ö. 628/1231) aynı adı taşıyan eserinden sonra ve onu takliden yazılmakla beraber daha çok meşhur olmuş ve diğer gramer metinlerine üstünlük sağlamıştır. Eser yaklaşık 800 yıldan beri devamlı şekilde araştırmacıların dikkatini çekmiş, İslâm dünyasında bilhassa Suriye ve Mısır'da büyük rağbet görerek medreselerde ders kitabı olarak okutulup ezberletilmiştir.

el-Elfiyye üzerine sayıları yetmişe yaklaşan şerh, hâşiye, ta'lik, ihtisar, ayrıca bu eserlerde geçen şahidleri açıklayan kitaplar yazılmıştır. Yayımlanmış olan meşhur şerhleri şunlardır: 1. *ed-Dürrerü'l-muğiyye* (Beyrut 1312; Kahire 1342). İbn Mâlik'in oğlu olduğu için İbnü'n-Nâzım veya İbnü'l-Musannif lakabıyla da bilinen Bedreddin Muhammed b. Muhammed'in yazdığı bu şerhin en belirgin özelliği yer yer babasının hatalarını bulup tenkit etmesidir. 2. *Menhecüs-sâlik fi'l-keîâm 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (nşr. Sidney Glazer, New Haven 1947). Ebü Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) yarım kalan bu eserini daha çok İbn Mâlik'in görüşlerini reddetmek ve onun ilmî şöhretini gögölemek için yazmıştır. Fakat Ebü Hayyân'ın Nâzırü'l-ceyş lakabıyla bilinen talebesi Muhibbüddin Muhammed b. Yûsuf b. Ahmed el-Halebî, hem *el-Elfiyye*'ye hem de İbn Mâlik'in *et-Teshîl*'ine yazdığı şerhlerde hocasına karşı İbn Mâlik'i savunmuştur (*Keşfü'z-zunân*, I, 407). 3. *Evđahü'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Kalküta 1832, 1837; Kahire 1304; Bulak 1310; nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, ts. [İhyâü't-türâsi'l-Arabî]). İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360), *et-Tavzih* adıyla da bilinen bu şerhinde *el-Elfiyye*'nin bazı yerlerini tashih ederek açıklamış, eserde ele alınmayan bazı konuları da ilâve ederek eksiklerini tamamlamıştır. *Evđahü'l-mesâlik* de *el-Elfiyye* gibi ilgi görmüş, birçok âlim tarafından hâşiyeleri ve ihtisarları yapılmış, şahidlerinin şerhleri de

ayrı kitaplara konu olmuştur (Ali Fûde Nîl, s. 47-73). Halen Ezher'de ders kitabı olarak okutulan bu eserin on altı civarındaki hâşiyesinden Hâlid el-Ezherî'nin *et-Taşrih bi-mazmûni't-tavzih 'alâ Evđahü'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*'i (Bulak 1286; Tahran 1286; Kahire 1405); Muhammed b. Tayyib b. Abdülmeccid el-Kerrânî'nin *Hâşiye 'alâ Evđahü'l-mesâlik*'i (Fas 1315); Tâlib b. Hamdûn b. Hâc es-Sülemî'nin *Keşfü'l-ħafâ' ve'l-gıta' hâşiye 'alâ Evđahü'l-mesâlik*'i (Fas 1318); Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd'in *Uddetü's-sâlik ilâ tahkiki Evđahü'l-mesâlik*'i (Kahire 1967) zikredilebilir. *Evđahü'l-mesâlik* Muhammed Sâlim ve Ahmed Mustafa el-Merâğî tarafından *Tehzibü Evđahü'l-mesâlik* adıyla ihtisar edilmiştir (Kahire 1329). 4. *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik* (Bulak 1251/1835). Bahâeddin İbn Akîl'in (ö. 769/1367) *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* diye de anılan bu eseri *el-Elfiyye*'nin en kolay ve öğrenciler için en faydalı şerhidir. Eserde İbn Akîl, İbn Mâlik'in oğlunun, babası hakkındaki tenkitlerinin isabetli olmadığını ortaya koymaya çalışır. Ezher'de halen ders kitabı olarak okutulan bu şerh üzerinde yapılan çalışmalar arasında Ahmed b. Muhammed eş-Şücâî'nin *Fethü'l-celil 'alâ Şerhi İbn 'Akîl*'i (Bulak 1270; Kahire 1302); Muhammed b. Mustafa el-Hudari'nin *Hâşiye 'alâ Şerhi İbn 'Akîl*'i (Kahire 1272, 1345); Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd'in *Minhatü'l-celil bi-tahkiki Şerhi İbn 'Akîl*'i (Kahire 1370/1951) sayılabilir. İbn Akîl'in şerhi Fr. Dieterici tarafından Almanca'ya çevrilerak yayımlanmıştır (Leipzig 1852). 5. *Menhecüs-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Bulak 1270, 1294; Kahire 1315, 1390/1970; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd tarafından hazırlanan neşrinin ancak dört cildi yayımlanabilmiştir, Kahire 1933). Nûreddin Ali b. Muhammed el-Üşmünî'nin (ö. 918/1513) bu eseri *el-Elfiyye*'nin en geniş şerhi olduğu gibi pek çok nahiv meselesini, nahivcilerin görüş ve delillerini ihtiva ettiği için aynı zamanda en geniş nahiv kitabıdır. Üşmünî, daha önce yazılan şerh ve hâşiyelerin çoğunu görmüş, bu eserlerdeki zor meseleleri bir araya getirerek açıklamıştır. Bu özellikleri yanında birçok nahiv kitabındaki şevâhidi derlemesi sebebiyle büyük ilgi gören eser üzerinde çeşitli hâşiye ve ta'likler yapılmıştır. Hâşiyeleri arasında Ebü Abdullah Muhammed b. Ali et-Tûnisî'nin *Zevâhirü'l-ke-*

vâkib li-bevâhiri'l-mevâkib'i (Tunus 1293, 1298); Muhammed Ali es-Sabbân'ın *Hâşiyetü's-Şabbân'alâ Şerhi'l-Üşmûnî'si* (Bulak 1280; Kahire 1305) zikredilebilir. **6. el-Behcetü'l-merdıyye fî şerhi'l-Elfiyye** (Leknev 1247; Tahran 1248, 1268, 1282, 1284; Tebriz 1286; Kahire 1282, 1314). *el-Elfiyye* üzerinde *es-Seyfü's-şakîl'alâ Şerhi İbn Akıl* adıyla bir hâşiyesi bulunan Süyûtî (ö. 911/1505), daha sonra bu hâşiyeye ile İbn Akıl şerhini birleştirerek *el-Behcetü'l-merdıyye*'yi meydana getirmiştir. Mirzâ Ebû Tâlib el-İsfahânî tarafından yazılan ve *Ebû Tâlib* adıyla şöhret bulan hâşiyeye ile beraber (Tahran 1273; Tebriz 1290) halen Şark medreselerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. **7. el-Ezhârü'z-Zeyniyye fî şerhi metni'l-Elfiyye** (Bulak 1294; Kahire 1319). Ahmed b. Zeynî Dahlân (ö. 1304/1886) tarafından yazılmıştır.

İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si hem sadece metin olarak hem de şerh ve hâşiyeleriyle birlikte birçok defa yayımlanmıştır (Bulak 1251, 1306, 1307, 1308, 1329, 1342; Kahire 1290; Tahran 1288, 1310, 1317; Fas 1323; Beyrut 1888; Leknev 1316; Lahor 1902).

el-Elfiyye, İslâm dünyasındaki bu eserlerinden başka S. de Sacy tarafından Fransızca şerh ile birlikte Paris'te (1833), A. Goguyet tarafından Fransızca tercümesi ve notlarla birlikte Beyrut'ta (1888), L. Pinto tarafından yine Fransızca tercüme ve izahlarla Constantine'de (1887), E. Vitto tarafından da İtalyanca tercüme ve notlar ilâvesiyle Beyrut'ta (1898) yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâlik et-Tâî, *el-Elfiyye* (nşr. es-Seyyid M. Abdülhamîd, *Şerhu Elfiyye* içinde) Beyrut, ts. (Dârü'l-Cil); İbn Hişâm, *Evdâhu'l-mesâlik* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1980; İbn Akıl, *Şerhu İbn Akıl* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), I-II; *Keşfü'z-zunûn*, I, 151-155, 407; Serkis, *Mu'cem*, I, 233-234; Brockelmann, *GAL*, I, 359-362; *Suppl.*, I, 521-525; *İzâhu'l-meknân*, I, 119-120; Ahmed Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl es-Süyûtî*, Rabat 1397/1977, s. 111-112; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 784-787, 804-805, 910, 919-923; VI, 260-270; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 147-148; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 286-290; Ali Fûde Nîl, *İbn Hişâm el-Ensârî*, Riyad 1406/1985, s. 47-73; Sidney Glazer, "The Alfıyya of Ibn Mâlik", *MW*, XXXI (1941), s. 274-279; a.m.f., "The Alfıyya Commentaries of Ibn 'Aqîl And Abû Hayyân", a.e., XXXI (1941), s. 400-408; Abdülkerîm Muhammed el-Esed, "Bejne Elfiyyeti İbn Mu'î ve Elfiyyeti İbn Mâlik", *ed-Dâre*, IX/2, Riyad 1404/1983, s. 96-120; Moh. Ben Cheneb, "İbn Mâlik", *İA*, V/2, s. 767-768.

ABDÜLBAĞ TURAN

el-ELFİYYE

(الألفية)

Zeynüddin el-İrâkî'nin

(ö. 806/1404)

hadis usulüne dair
manzum eseri.

İslâmî ilimleri 1000'er beyitlik manzumeler içinde ele alma geleneği biri İrâkî'ye, diğeri Süyûtî'ye ait olmak üzere hadis usulü ilmine de iki *Elfiyye* kazandırmıştır. İbnü's-Salâh'ın *Ulûmü'l-hadîş*'ini *et-Takvîd ve'l-İzâh* (nşr. Abdurrahman Muhammed Osman, Kahire 1403/1981) adıyla şerheden İrâkî, hadis usulü konularının kolayca ezberlenmesi için *Ulûmü'l-hadîş*'i 1002 beyitte özetlemiş, Cemâziyelâhir 768'de (Şubat 1367) Medine'de tamamladığı bu çalışmasına *Tebşiratü'l-mübtedî ve tezkiretül-muntehî (et-Tebşıra ve't-tezkire)* adını vermiştir. Manzumede hadis usulü konuları İbnü's-Salâh'ın eserinde (bk. MUKADDİME-TÜ İBNİ'S-SALÂH) sıra ile ele alınmaktadır. Bir kısım konular önemine göre daha çok beyitle işlenmekte, bazan İbnü's-Salâh'ın temas etmediği meseleler üzerinde de durulmaktadır. Eser ilk defa baskı tarihi verilmeden Hindistan'da yayımlanmış, daha sonra şerhleriyle birlikte basılmıştır.

Hadis talebeleri arasında büyük rağbet gören *Elfiyye* başta müellifi olmak üzere birçok âlim tarafından şerhedilmiştir. Bunların başlıcaları şunlardır: 1. İrâkî, *Fethu'l-muğîş bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîş*. İrâkî *Elfiyye*'sini geniş bir şekilde şerh etmeye başlamış, daha sonra bundan vazgeçerek kaleme aldığı orta hacimdeki eserini 25 Ramazan 771'de (22 Nisan 1370) tamamlamıştır. *Fethu'l-muğîş*'i neşre hazırlayan Mahmûd Rebî, *ed-Derâi'l-fâhîra'alâ şerhi't-Tebşıra* adını verdiği dipnotlarla birlikte eseri bir cilt içinde dört ayrı cüz halinde yayımlamıştır (Kahire 1355/1937). Bu neşir Ahmed Muhammed Şâkir tarafından gözden geçirilerek tekrar yayımlanmıştır (Beyrut 1408/1988). Eserin Muhammed b. Hüseyin el-İrâkî el-Hüseynî tarafından Zekerıyyâ el-Ensârî'nin *Fethu'l-bâkî'alâ Elfiyyeti'l-İrâkî* adlı şerhiyle birlikte üç cilt halinde yapılan neşrinde (Beyrut, ts.) İrâkî'nin şerhini adı *et-Tebşıra ve't-tezkire* diye gösterilmişse de aynı neşirde Zekerıyyâ el-Ensârî beşinci beyti açıklarken *et-Tebşıra ve't-tezkire*'nin *Elfiyye*'nin adı olduğunu söylemektedir (I, 8). 2. Muhammed b. Abdurrahman es-

Sehâvî, *Fethu'l-muğîş*. Kâtib Çelebi, üç cilt halinde basılan bu eserin (Beyrut 1403/1983) *Elfiyye* şerhlerinin en mükemmeli olduğunu söylemektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 157). 3. İbrâhim b. Ömer el-Bikâî, *en-Nüketü'l-vefiyye* (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 252, 275 varak). 4. Zekerıyyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî'alâ Elfiyyeti'l-İrâkî* (yk. bk.). 5. Emîr Pâdişah, *Şerhu Elfiyyeti'l-İrâkî* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 340, 196 varak; Millet Ktp., Murad Molla, nr. 329, 87 varak). Kâtib Çelebi bu eserin *Elfiyye*'nin bir özeti olduğunu söylemektedir. 6. Abdürraûf el-Münâvî, *Şerhu Elfiyyeti'l-İrâkî* (İÜ Ktp., AY, nr. 888, 128 varak). 7. Uchûrî, *Şerhu Elfiyyeti'l-İrâkî* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2305, 215 varak). Kâtib Çelebi ve Kettânî *Elfiyye*'nin diğer şerhleriyle hâşiyelerinden de söz etmektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *Fethu'l-muğîş*, Beyrut 1403/1983, I-III; Zekerıyyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî'alâ Elfiyyeti'l-İrâkî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-ilmıyye), I, 8; *Keşfü'z-zunûn*, I, 156-157; Serkis, *Mu'cem*, II, 1318; *İzâhu'l-meknân*, I, 121; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 215; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 72.

MÜCTEBA UĞUR

ELGÂZ

(bk. LUGAZ).

ELHAMDÜLİLLÂH

(الحمد لله)

"Allah'a hamd olsun" anlamında bir dua cümlesi

(bk. HAMDELE).

ELHAMRA SARAYI

İslâm mimarisinin İspanya'daki en önemli yapılarından biri.

Endülüs mimarisi kadar bütün İslâm sanatı için de büyük bir gurur kaynağı teşkil eden Elhamra Sarayı (Kasrû'l-hamrâ), Nasrîler (Benî Ahmer) Devleti'nin başşehri olan Gırnata'da (Granada) bulunmaktadır. "Kızıl" anlamına gelen el-hamrâ sıfatıyla tanımlanması, inşaatta kullanılan kil harcın kızıla çalan renginden dolayıdır. Tarih boyunca çeşitli tahribata mâruz kalmasına ve bazı bölümlerinin yok olmasına rağmen dünya çapında bir şöhrete ve bütün İslâm eserleri arasında son derece imtiyazlı bir yere sahiptir. Bugün de ihtişamından hiçbir şey kaybetmeksizin geçmişe ışık tutan